

яку варто чесно і критично поговорити, руйнуючи поширені (і свої власні) стереотипи.

В жодному разі, ми не прагнемо применшити спадок Лютера чи його духовне подвижництво. Це – велика людина, що доклала свою частку зусиль у зміну західної цивілізації, але це – *тільки людина*, суперечлива, неоднозначна, із тягарем своїх особистих мук і помилок. «Прошу, не варто згадувати мого імені, – писав Лютер, звертаючись до своїх послідовників, – і називати себе лютеранином, а не християнином. Хто такий Лютер? Адже врешті-решт вчення-то не моє... Хіба можна..., щоб *діти Христові* називалися моїм, далеко не святим ім'ям?»²⁸⁸.

Тож спроби відійти від пафосу «ювілейно-Реформаційної» доби, поглянути на неї як горнило людських доль – непростих і неоднозначних, відчитати трагічну суперечливість постатей її ідейних провідників є надто важливими для розуміння феномену реформаторства.

3.2 Оксана Тарасівна ШЕПЕТЯК. СИРО-ЯКОВИТСЬКА І КОПТСЬКА ЦЕРКВИ ЯК ВИРАЗНИКИ СХІДНОГО ХРИСТИЯНСТВА

У статті проведений аналіз становлення та історичної значимості двох традицій Східного християнства, які виокремились внаслідок неприйняття богословських постанов Халкедонського Вселенського Собору, тобто перейняли у власну богословську традицію значні впливи монофізитства. Йдеться про Сиро-Яковитську та Коптську Церкву, а також Церкви, які перебувають з ними в історичній та богословській спорідненості.

Ключові слова: Коптська Церква, Сиро-Яковитська Церква, монофізитство, східне християнство.

Oksana Tarasivna SHEPETYAK. SYRIAC JACOBITE AND COPTIC CHURCHES AS REPRESENTATIVES OF EASTERN CHRISTIANITY

The article deals with analysis of the formation and historical significance of two traditions in Eastern Christianity, which emerged as a result of the rejection of theological decisions of the Chalcedon Ecumenical Council, that means, they adopted into their own theological tradition significant influences of monophysitism. This concerns Syriac Jacobite and Coptic Churches, as well as the churches that are associated with them in historical and theological cognition.

Key words: Coptic Church, Syriac Jacobite Church, Monophysitism, Eastern Christianity

Актуальність дослідження. Різноманіття і багатогранність Християнського Світу є предметом численних досліджень спеціалістів різноманітних сфер і галузей. Більшість дослідників виділяють три напрями християнства: католицизм, православ'я та протестантизм. При такому поділі

²⁸⁸ Лютер, М. Время молчания прошло. – Х. : Око, 1994. – С. 106.

Християнського Світу поза увагою залишається четвертий напрям християнства – Східні не-ортодоксальні Церкви. Їхня роль і значення в історії християнства наймовірно висока. Сьогодні саме ці Церкви презентують Християнський Схід, об'єднуючи більшість християн в Північно-Східній Африці та на Близькому Сході. Вивчення історії та становлення Коптської і Сиро-Яковитської Церков як таких є необхідною умовою формування повної картини східного християнства.

Завдання цього дослідження - висвітлити головні аспекти становлення коптського та сиро-яковитського християнства і вивчити їхню роль у релігійних процесах східного християнства.

Східні не-ортодоксальні Церкви представлені Ассирійською Церквою Сходу, яка розпочала свій окремий розвиток із несприйняття догматичних постанов Ефеського Собору, та Коптської і Сиро-Яковитської Церков, а також тих, які перебувають із ними в богословській спорідненості. Якщо Ассирійська Церква Сходу існувала від часу апостольської проповіді, а елементи несторіанської христології проникали до неї внаслідок історично-політичних перипетій після Ефеського Собору, тобто приживлювалися на ґрунті вже зрілої традиції, то Церкви, які прийняли монофізитську термінологію, утворилися після Халкедонського Собору у трьох культурних просторах – Сирії, Єгипту і Вірменії, тобто саме там, де спостерігався, по-перше, найбільший національний спротив пануванню Візантійської імперії, і, по-друге, величезні історичні міжрегіональні протистояння. Як зазначала Ірина Кондратьєва, "в християнській Антіохії тривалий час відчувалось протистояння ромейської партії і сирійської, яке підживлювалось відповідними політичними чинниками (йдеться про постійну конфронтацію Візантійської і Перської імперій)"²⁸⁹. Відповідно, не-ортодоксальні Церкви, утворені внаслідок прийняття монофізитської христології, розвинулись у трьох традиціях – антіохійській, олександрійській і вірменській.

Найяскравішим репрезентантом антіохійської монофізитської традиції є Сиро-Яковитська Церква. Сирійська Церква належить до найдавніших автокефальних Церков світу, а її Патріарх займав провідне місце в диптихах. Після Халкедонського Собору в Антіохійській Церкві сформувалися дві партії – православна та монофізитська, однак остаточний розкол відбувся не відразу. Ведучи боротьбу між собою, вони перебували в лоні однієї Церкви. У 512 році Патріархом Антіохійським став Севір, який був запеклим прихильником монофізитства. Севір заміщував вакантні катедри тільки монофізитами, проповідував і популяризував монофізитські ідеї, всіляко утискав православних. Врешті, у 518 році, стараннями імператора Юстина Севір був усунений з патріаршої катедри та висланий у заслання в Єгипет. Патріархом Антіохійським був обраний Іван Юдей, який був переконаним прихильником постанов Халкедонського Собору. Однак, сирійські монофізити не визнали обрання Івана, і продовжували вважати своїм Патріархом Севіра. Якщо досі дві партії, хоч і ворогували між собою, все ж співіснували в одній Церкві, то з моменту появи двох Патріархів, з'явилися дві Церкви. Незважаючи на те, що монофізити продовжували визнавати Севіра Патріархом, він, перебуваючи у засланні, не міг впливати на життя своєї Церкви. Однак, у Єгипті він зустрів численних однодумців, серед яких активно проповідував монофізитську доктрину.

²⁸⁹ Кондратьєва І. Давні Східні Церкви: ідентифікація, історія, сучасність. – К/, 2013. – С. 223.

Відтак, 518 рік став датою формування монофізитської Церкви в Сирії. У 520 році помер Патріарх Іван Юдей, а на його місце був обраний Євфрасій, який правив до 527 року, а після нього Єфрем, який правив до 545 року. Севір так і не повернувся до Сирії, і помер у Єгипті, проте "став першим духовним вождем сирійських монофізитів"²⁹⁰. Його смерть не повернула сирійських антиохійців до Антиохійського Патріархату. Через декілька років після Севірової смерті вони обрали своїм Патріархом Сергія, з обранням якого зникли останні надії на подолання розколу. Історія розколу Антиохійської Церкви є вагомим доказом того, що термінологія, яка повсюдно використовується в науковій літературі для окреслення монофізитських Церков, хибна. Зазвичай, ці Церкви називають дохалкедонськими. Однак цей термін є не тільки помилковим, а й відверто фальсифікаційним. Монофізитські Церкви до Халкедонського Собору не існували, а тому вони не можуть зватися дохалкедонськими. Вони виникли після Халкедонського Собору. При цьому виникли вони внаслідок того, що відкололися від Церков візантійської традиції. Халкедонський Собор не вносив ніяких нововведень у віровчення Церкви, а тільки підтвердив ті догми, які відвічно існували у вірі Церкви, та засудив ересь, яка їх оскаржувала. А тому істинно дохалкедонськими Церквами є православні Церкви, оскільки вони сповідували христологію, яка існувала в Церкві завжди та яку підтвердив Халкедонський Собор. Натомість монофізитські Церкви сповідують ту христологію, яка виникла напередодні Халкедонського Собору, і саме ним була окреслена як відмінна від віри Церкви.

Ще однією глибокою помилкою є звичка називали не-ортодоксальні Церкви "древніми східними Церквами". У випадку Сирійської Церкви, то монофізитська Церква виокремилась із Антиохійської у 518 році, а Антиохійська Церква існує від апостольських часів. Формулювання відповіді на питання, хто з них більш древня, можливі два підходи: історичний та богословський. Відповідно до історичного підходу, сирійські православна і монофізитська Церква розділилися з часом єдиної Антиохійської Церкви. Якщо вони обидві претендують на спадкоємство однієї традиції, то питання про те, хто з них більш древній, втрачає будь-який сенс. Натомість, відповідно до богословського підходу, необхідно зважити на те, котра із Церков продовжила богословську традицію ранньої Церкви. Оскільки Антиохійська Православна Церква зберегла давнє християнське віровчення, а монофізитська Церква відмовилась від нього, то, враховуючи цей факт, саме Антиохійська Церква є більш древньою, бо та доктрина, яку вона визнає, сповідувалась Церквою задовго до того, як виникли монофізити. Аналогічною є ситуація з будь-якою іншою монофізитською Церквою.

Подальша історія сирійських монофізитів була неймовірно барвистою. Заходи імперського уряду та церковної влади призвели до майже повного зникнення монофізитів у Сирії. Християнство до виникнення ісламу було активно присутнім серед арабів. Туди проникали й монофізитські ідеї, але не досягала влада візантійського імператора. У 541 році до Візантії звернувся один із арабських емірів Аль-Гаріс ібн Джабала з проханням висвятити для його племені двох єпископів. Емір й його народ були монофізитами, і тому їм потрібно було

²⁹⁰ Нелобов Б.А. Древние Восточные Церкви. III: Сиро-Яковитская Церковь. // Альфа и Омега. – 1999. – № 2 (20). – С. 347.

висвятити монофізитів. Однак, емір був союзником Візантії у постійних протистояннях з Персією, тому імператор не міг йому відмовити. Одним із монофізитських єпископів, висвячених для арабів, був Яків Барадей, який упродовж 37 років свого єпископського служіння був настільки активним поширювачем монофізита, що монофізитську Церкву Сирії донині називають його іменем – Сиро-Яковитська. Це дало підстави Василю Болотову назвати Якова Барадея "істинним засновником монофізитської Церкви"²⁹¹.

Яків об'їжджав величезні території, висвячував єпископів і священників. Саме наслідок його старань стало формування сирійської монофізитської єпархії та становлення Сиро-Яковитської Церкви. Як відзначила Ірина Кондратьєва, "Якщо повірити Іоанну Ефеському, то за час своєї діяльності він хіротонісував двадцять сім єпископів і значну кількість священників"²⁹². Монофізитство проникало й на терени Персії, а осідок Патріарха знаходився у Сирії, тобто в межах Візантійської імперії. Через складні відносини між Візантією і Персією Патріарх не міг духовно опікуватися своїми вірними у Персії. Врешті, у 629 році в Месопотамії відбувся Собор, на якому був обраний глава сиро-яковитів у Персії, який отримав титул "мафріан". Оскільки у 1156 році його осідок був перенесений до Мосулу, то йому підпорядковану церковну структуру прийнято називати Мосульським мафріатом. Ліквідований мафріат був аж у 1860 році, коли сиро-яковитський Патріарх отримав можливість керувати всією Церквою, і мафріат став непотрібним.

Пік свого розвитку Сиро-Яковитська Церква пережила у XII столітті, коли вона включала в себе понад сто єпархій. Зменшення Церкви наступило в добу монгольських завоювань, особливо в час Тамерлана. Мусульманське завоювання Сирії стало ще одним складним випробуванням для Сиро-Яковитської Церкви. Проте, Церква вижила; сьогодні вона налічує понад п'ять мільйонів вірних, та є найбільшим репрезентантом західно-сирійського християнства.

Особливий зв'язок Сиро-Яковитської Церкви склався із Сиро-Маланкарською Церквою в Індії. Історія християнства в Індії починається з проповіді апостола Томи. У XVII столітті, коли Індія викликала зацікавлення європейських колонізаторів, першу колонію на її території створили португальці. Це було місто Гоа. Через присутність католиків на субконтиненті, індійці запізнали традицію західного християнства. Численні єпархії та окремі громади поступово вступали в унію з Римом. Врешті, переважна більшість індійських християн стали католиками, зберігаючи свій літургійний обряд. Так утворилась Сиро-Малабарська Католицька Церква. Однак, серед націоналістично налаштованих індійських кіл склалось ототожнення Католицької Церкви з колонізаторською Європою. Протест проти європейської колонізації вилився у прагненні церковного відокремлення. Врешті, у 1653 році частина духовенства та мирян оголосили про свій вихід з унії та утворення власної Церкви. Оскільки жоден єпископ не вийшов із Сиро-Малабарської Католицької Церкви, то дванадцять священників самостійно висвятили Мар Тому на свого першого

²⁹¹ Болотов В.В. Лекции по истории древней Церкви. - Т. IV: История Церкви в период Вселенских Соборов. – Киев: Из-во имени Святителя Льва, 2005. – С. 433.

²⁹² Кондратьєва І. Давні Східні Церкви: ідентифікація, історія, сучасність. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 226.

єпископа. Оскільки єпископа можуть висвячувати тільки інші єпископи, то для новоутвореної Сиро-Маланкарської Церкви постало питання про отримання канонічних свячень для Мар Томи. У той час зв'язок індійських християн із Ассирійською Церквою Сходу, з якою індійські християни підтримували сопричастя до унії, був майже утрачений, а за тогочасних політичних умов він не міг бути відновленим, то найближчою християнською общиною виявилася Сиро-Яковитська Церква. Патріарх цієї Церкви погодився дати Мар Томі канонічні свячення та прийняти Сиро-Маланкарську Церкву у сопричастя тільки за умови, що сиро-маланкарці приймуть монофізитську христологію та західно-сирійський літургійний обряд. Канонічна хіротонія була для сиро-маланкарців настільки важливою, що він погодився на ці умови. У 1761 році глава Сиро-Маланкарської отримав законну хіротонію і сопричастя від сиро-яковитських єпископів. Так монофізитство потрапило до Індії. Впродовж історії сиро-маланкари переживали низку розколів і криз. Сьогодні в Індії мешкає близько 2,5 млн. сиро-маланкарів, і вони становлять одну з найбільших християнських Церков субконтиненту, зосереджену переважно у штаті Керала. Ситуацію, що склалася в індійському християнстві проф. І. Кондратьєва слушно підсумувала так: "Упродовж історії індійського християнства від нього відкололись численні групи, які започаткували нові інституції не лише орієнталістські, але й уніатські, англіканські та євангелічні"²⁹³.

Ще одним напрямом поширення монофізитської христології стало олександрійське християнство. Єгипет, на рівні із Римом та Сирією, належить до найдавніших і найважливіших центрів християнства. Міць християнського Єгипту забезпечувалась славною культурою та освітніми традиціями античності, колосальним значенням єгипетського чернецтва та непересічним значенням єгиптян у творенні богословської думки. Саме в Єгипті зароджувалися та поборювалися найбільші ересі перших століть. Особливо це було помітним у IV столітті, тобто в розпалі тринітологічних спорів: аріанство, найбільша тринітологічна ересь історії, зародилося в Олександрії, але в Олександрії діяв також найбільший борець проти аріанства Атаназій. Саме в Олександрії сформувалась ересь монофізитства. Якщо батьківщиною несторіанства була Антіохія, то батьківщиною монофізитства стала Олександрія. Олександрійським архієпископом був Кирило, який став головним противником несторіанства на Єфеському Соборі і який сформулював тези, котрі згодом були витлумачені єретично; олександрійським архієпископом був і Діоскор, один із творців монофізитства. В Єгипті опинився і перший монофізитський антіохійський патріарх Севір. Розкол в Олександрійській Церкві відбувся за тим самим сценарієм, що і в Антіохійській. Він відбувся не відразу після Халкедонського Собору, а аж у 537 році. У 535 році главою Олександрійської Церкви став Теодозій I, який був монофізитом, але до свого обрання відзначався толерантністю та поміркованістю. Однак гостра богословська дискусія радикалізувала його позицію. В 537 році він був усунений з патріаршої катедри і висланий у монастир поблизу Константинополя. Патріархом був обраний Павло

²⁹³ Кондратьєва І.В. Виникнення та історичні трансформації Маланкарської Православної Церкви. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – Київ: ВІР УАН, 2013. – Вип. 72 (5). – С. 565.

Тавеннісіот. Однак єгипетські монофізити не визнали нового Патріарха, і зберегли вірність Теодозію. Поява двох Патріархів сформували дві повністю сепаровані єрархії, і дві різні Церкви. У 567 році Теодозій помер, так ніколи й не повернувшись до Єгипту. Нового Патріарха єгипетські монофізити зуміли обрати аж у 575 році. Ним став Павло IV.

Розділення Церкви в Єгипті має також географічну особливість. Християни, які мешкали в Нижньому Єгипті, тобто на Півночі, були в більшості православними, а християни, які мешкали у Верхньому Єгипті, тобто на Півдні, в більшості стали монофізитами. Це пояснюється виключно етнічним чинником. Оскільки Нижній Єгипет знаходиться на морському березі, то саме там греки і римляни будували свої міста, а тому в Нижньому Єгипті мешкали в більшості греки та еллінізовані представники інших туди переселених народів. Натомість населення Верхнього Єгипту складало переважно копти, тобто етнічні єгиптяни. Саме тому єгипетські монофізити назвали свою Церкву Коптською, а православні греки Єгипту іменують свою Церкву Олександрійською.

Історія Коптської Церкви не була унікальною. Вона типова для монофізитських Церков Близького Сходу. У Візантійській імперії доля коптів складалася відповідно до політичних інтересів уряду. В більшості уряд негативно ставився до коптів, оскільки вбачав у них небезпеку розхитування державної однастайності. Урядовий тиск зменшувався, коли країна переживала проблеми, і уряд був вимушений зосереджуватися на важливіших питаннях. Коли араби завоювали Єгипет, копти стали розмінною монетою в політиці халіфів. Під час завоювання копти стали силою, на яку мусульмани могли опертися. Оскільки копти стояли в опозиції до візантійського уряду, то мусульмани розраховували на їхню підтримку. Однак, як тільки мусульмани в Єгипті утвердилися, підтримка коптів їм стала непотрібною, і вони зазнали утисків, як і всі християни, які опинилися на теренах мусульманських володінь. Умови існування коптів великою мірою залежали від особистого налаштування правителя. Якщо при владі опинявся толерантний арабський халіф або турецький султан, то копти втішалися відносною свободою, проте ніколи не мали можливості жити в умовах повної незалежності.

Український релігієзнавець Ірина Кондратьєва у монографії, присвяченій не-ортодоксальним Церквам, виділила надважливий чинник формування коптської релігійної ідентичності, який мало притягував увагу дослідників, а саме – коптська мова та переклади нею Біблії і релігійних текстів. Дослідниця зазначала: "Оформлення коптського християнства уможлиблюється внаслідок виокремлення від олександрійського через появу біблійних текстів, писаних коптською мовою й відповідного культивування їх в середовищі єгипетських християн"²⁹⁴.

Серйозні зміни в житті коптів відбулись у 1798 році, коли Наполеон I Бонапарт завоював Єгипет. Незважаючи на те, що Єгипет був підконтрольний французам лише декілька років, і в 1805 році паша Мугаммед Алі проголосив його незалежність, копти стали вагомою силою в політиці нового єгипетського уряду. Як французам, там і місцевим єгипетським правителям потрібна була підтримка народу, і вони не могли ігнорувати таку величезну силу, як копти. Щоби заручитися їхньою

²⁹⁴ Кондратьєва І.В. Давні Східні Церкви: ідентифікація, історія, сучасність. – С. 357.

підтримкою, їм надавали широкі громадянські права та гарантії невтручання у внутрішнє життя Церкви. Внаслідок цього, XIX століття стало періодом розквіту Коптської Церкви: будувались нові храми та монастирі і відновлювались старі, відкривались навчальні заклади, засновувались періодичні видання. В сучасному Єгипті Коптська Церква є однією з найбільших релігійних організацій, до якої належать 22 мільйони віруючих. Також вона є однією з найбільших східних Церков світу. Відповідно, саме Коптська Церква є репрезентантом сучасного єгипетського християнства. Олександрійський православний Патріархат, до якого належать тільки півтори мільйона віруючих, у порівнянні з Коптською Церквою об'єднує незначну частину єгипетських християн.

Спорідненою з Коптською Церквою є ще одна монофізитська община – Ефіопська Церква. Християнство в Ефіопії має дуже давню традицію. Аскумське царство, яке розташовувалося на території Сомалійського півострова в період апостольської проповіді, було однією з перших християнських країн світу. Географічна відокремленість Ефіопії від інших частин християнського світу обумовили самотність місцевої традиції. Оскільки найближчою до Ефіопії християнською країною був Єгипет, то єгипетське християнство тісно споріднилося з єгипетським. Окрім того, впливи Візантії на ефіопську культуру було мінімальним, а тому, коли грецькі християни відмовились від єврейських літургійних традицій, то ефіопи їх частково зберегли. Так, ефіопські християни до сьогодні практикують обрізання і кошерність. Спорідненість ефіопів із єгиптянами виразилась у тому, що Церква в Ефіопії стала частиною Олександрійського Патріархату, а після монофізитського розколу в Єгипті, ефіопські християни, прийнявши монофізитство, опинилися під юрисдикцією Коптського Патріарха. Згодом у коптському середовищі було вигадане 42-ге правило Нікейського Собору. Цей канон був результатом фальсифікації, оскільки в жодній іншій традиції, крім коптської, про нього немає жодної згадки. Відповідно до цього канону, ефіопські християни можуть мати тільки одного єпископа, і той повинен бути коптом. За цим правилом ефіопи жили довгі століття, а їхня Церква була частиною Коптської.

Історія Ефіопської Церкви підчас мусульманських завоювань була типовою: мусульмани обмежували права християн, але могли знищити Церкву, членами якої була більшість населення країни. У XVI столітті ситуація кардинально змінилася. Португальці, які створили першу європейську колонію в Індії, потребували перевалочний пункт по дорозі до Гоа. Найкраще для цього підходила Ефіопія. Португалія надала Ефіопії військову підтримку в боротьбі проти арабів. Саме в цей час ефіопи зазнали європейських впливів, які були неймовірно корисними для ефіопів. У 1855 році Ефіопія стала незалежною. Її імператор Теодорос II проголосив курс на визначення незалежності Церкви своєї країни. У 1881 році імператор Іван добився відміни 42-го правила і призначення для Ефіопії чотирьох єпископів. У 1929 році для Ефіопської Церкви був висвячений єпископ Кирило – останній копт на ефіопській єпископській катедрі. У 1959 році єпископ Василій став першим ефіопським Патріархом. Так, 1959 рік є датою проголошення автокефалії Ефіопської Церкви. Сьогодні Церква налічує близько 38 мільйонів віруючих, і є найбільшою не-ортодоксальною християнською Церквою світу.

Третьою монофізитською Церквою світу є Еритрейська. Еритрея впродовж усієї своєї історії була частиною Ефіопії, а тому на її теренах діяла Ефіопська

Церква. У 1890 році італійські війська завоювали Еритрею, а коли Італія програла у Другій Світовій війні Еритрея знову стала частиною Ефіопії. У 1952 році сформувалась Федерація Ефіопії та Еритреї, а через десять років ефіопський імператор Гайле Селассіє I перетворив федерацію в унітарну країну. Це викликало велике обурення серед еритрейців, що дало поштовх для національно-визвольної боротьби. У 1974 році в Ефіопії відбулась революція, внаслідок якої Гейле Селассіє I втратив трон, а владу захопив комуністичний диктатор Менгісту Гайле Маріама. У 1991 році в Ефіопії був скинений комуністичний режим, а в 1993 році Еритрея оголосила незалежність, однак опинилася під диктатурою власного лідера Ісайяса Афеворкі.

Національно-визвольна боротьба йшла в парі з намаганнями досягнути автокефалію своєї Церкви. у 1993 році Синод Коптської Церкви визнав автокефалію Еритрейської Церкви, а в 1994 році Коптський Патріарх Шенуда III висвятив п'ять еритрейських єпископів. В тому ж році еритрейську автокефалію визнав Ефіопський Патріарх Паулос. У 1998 році відбулась інтронізація першого еритрейського Патріарха Филипа. Однак Еритрейська Церква досі перебуває під строгим державним наглядом. Сьогодні вона налічує понад три мільйони віруючих.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновки, що монофізитська христологія представлена декількома великими східними Церквами, які належать до трьох християнських традицій: західно-сирійської (Сиро-Яковитська і Сиро-Маланкарська Церкви), олександрійської (Коптська, Ефіопська та Еритрейська Церкви) і вірменської (Вірменська Апостольська Церква). Ці Церкви сформувались унаслідок неприйняття постанов Халкедонського Вселенського Собору і прийняття монофізитської христології. За винятком Вірменської Церкви, яка від свого заснування діяла як автокефальна Церква власної літургійної та культурної традиції, всі інші монофізитські Церкви утворилися шляхом церковного розколу. Коптська Церква, а також похідні від неї – Ефіопська і Еритрейська Церкви, виникли внаслідок відділення від Олександрійського Патріархату. При цьому Коптська, Ефіопська і Еритрейська Церкви використовують у літургійних обрядах власні мови та культурні надбання, і об'єднують автохтонне населення своїх країн, а Олександрійський Патріархат перебуває у грецькому культурному ареалі та об'єднує нащадків колишніх грецьких іммігрантів. Аналогічною є ситуація у Сиро-Яковитській Церкві, яка утворилася внаслідок відділення від Антіохійського Патріархату та об'єднує християн-сирійців, на відміну від Антіохійського Патріархату, який об'єднав нащадків грецьких іммігрантів. На теренах свого розташування монофізитські Церкви за кількістю віруючих значно перевищують православні, що дає їм право вважатися репрезентантами християнства у своїх батьківщинах.

3.3 Олег Михайлович ШЕПЕТАК. ГНОСТИЧНІ СЕКТИ І НАПРЯМИ В МИНУЛОМУ І В СУЧАСНОСТІ

У статті подається аналіз гностичних сект Пізньої Античності, за винятком концепцій великих гностичних систем. Особлива увага присвячена розгляду релігії мандеїв – єдиної давньої гностичної релігії, яка існує до сьогодні. Проаналізована історія становлення мандеїзму, визначальна роль Івана